

زانپاری گرنگ و به سوودی یاسایی که پیویسته هر هاوولاتیه کی ناسایی

بزانیٲ

زور جار که هاوولاتی سهردانی دادگا دهکات، نهوانه یه تووشی کیشه و گرفت بیٲ نهویش نه بهر نه بوونی زانیاری و هوشیاری پیویست نه دادگاگان و یاساکان و بو نه مبه ستهش پیویسته هاوولاتی سهرهتایی ترین زانیاری و ناگاداری نه مه ر بارودوخی دادگاگان و چونیته تی کارکردنیان بزانیٲ به تاییه ت نه و مافانه ی که هه یه تی نه به ردهم دادگا چ نه کاتی به رزرکردنی سکا لا یان به ریوه چوونی دانیشه تنه کانی دادگا یان دوای ده رچوونی برپاره کان. نه م بابته تی خواره وه که نه ناماده کردنی به ریژ د. دادیار حمید سلیمان (دادوهرو وته بیژی نه نجومه نی دادوه ری هه ری می کوردستانه، گرنگترین و به سوودترین زانیاری یاسایی ده خه ینه به ردهم هاوولاتیانی به ریژ بو نه وه ی کاتی سهردانی کردنی دادگاگان یان پیویست بوون به زانینی چونیته تی به ریوه چوونی ریروه ی داوا یاساییه کان نه نیو دادگاگان سوودیان لی وه رگرن.

مافه‌کانی هاو لاتی به‌رام‌بهر ده‌سه‌لاتی دادوهری

دادوهر

د. دادیار حمید سلیمان

وته‌بیژی فه‌رمی نه‌ نجومه‌نی دادوهری

ده‌سه‌لاتی دادوهری یه‌کیکه له‌سی ده‌سه‌لاته سه‌ره‌کیه‌که‌ی هه‌ر ده‌وله‌تیک، که نه‌رکی سه‌ره‌کی به‌دیهینانی داد‌په‌روه‌ریه له‌ نیوان تاکه‌کانی کومه‌نگه‌دا، له‌ ریگای یه‌کلاکردنه‌وه‌ی کیشه و ناکوکیه‌کانی نیوانیان یاخوود کیشه‌کانیان له‌ گه‌ل ده‌سه‌لاته‌کانی دیکه به‌ په‌یره‌وکردنی یاسا به‌سه‌ر نه‌م کیشه و ناکوکیانه، نه‌م ده‌سه‌لاته له‌ هه‌ریمی کوردستان دوا‌ی را‌په‌رینی به‌هاری سالی 1991 و هاتنه‌کایه‌ی دامه‌زراوه شه‌ریه‌کانی هه‌ریم له‌ ریگای هه‌ئبژاردنی په‌رله‌مانی کوردستان له‌ 1992/5/19 وه‌کو ده‌سه‌لاتی یاسا دانانی هه‌ریمی کوردستان و پیکهینانی حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان وه‌کو ده‌سه‌لاتی جیبه‌ جیکردنی و ده‌رکردنی یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره (14) سالی 1992 له‌ لایه‌ن په‌رله‌مانی کوردستان وه‌کو سییه‌م ده‌سه‌لاتی شه‌ری نه‌م هه‌ریمه‌ هاتنه‌ کایه‌وه که نه‌رکی سه‌ره‌کی یه‌ کلاکردنه‌وه‌ی کیشه و تاوانه‌کانه به‌ پی‌ یاسا، نه‌م ده‌سه‌لاته‌شی له‌گه‌ له‌وه پی‌ ده‌به‌خشی به‌و پییه‌ی که حوکمه‌کانی دادگا به‌ ناوی گه‌ له‌وه ده‌رده‌چن و جیبه‌جی ده‌ کرین. (ماده‌ی (3) له‌ یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری هه‌ریمی کوردستان ژماره (23) سالی 2007).

چەند جوۆرى دادگامان هەيه؟

به پيى دەستورى كوۆماری عيىراق فيدرال سائى 2005 كه نه كاتى ئيىستادا كاری پيىدهكريىت هەريمهكان مافی پهيرهوکردنى دەسه لاتەکانى ياسادانان و جيىبه جي کردن و دادوهريان هەيه (مادهى 121 يه كه م)، وههريىمى كوردستان ئەم دەسه لاتانه پهيرهو دهكات. به پشت بهستنى به حوكمهكانى ئەم دەستوره كه هەريىمى كوردستان و دەسه لاتەكانى به هەريىمىكى فيدرال ناساندوه به پيى برپگه (يه كه م) نه مادهى (117) و ئەم هەريىمهش دەسه لاتى دادوهري پهيرهو دهكات و بو ئەم مه بهسته ياساى ژماره (23) سائى 2007 نه په رله مانى كوردستان دهركراوه بو ريىكخستنى كاری ئەم دەسه لاتە به شيوازيىك كه به ديهينانى داد په روهري راسپاردراوه به دادگا شارستانيه (مه ده نيە) جوړا و جوړهكان كه نه مادهى نويىم ياساى دەسه لاتى دادوهري ژماره (23) سائى 2007 ئاماژهيان پيىكراوه و نه مانەى خوارهوه پيىك ديىن:

يه كه م: دادگاى پيىداچوونه وه (محكمة التمييز)

دووهم: دادگاكانى تييه لچوونه وه (محاكم الاستئناف)

سيىهم: دادگاكانى تاوان (محاكم الجنايات)

چوارهم: دادگاكانى به رايى (محاكم البدائة)

پيىنجهم: دادگاكانى نه وجه وانان (محاكم الاحداث)

شه شه م: دادگاكانى بارى كه سايه تى (محاكم الاحوال الشخصية)

ههوتهم: دادگاکانی که تن (محاکم الجنج)

ههشتم: دادگاکانی کار (محاکم العمل)

نۆیهم: دادگاکانی لیکۆلینهوه (محاکم التحقیق)

دهیهم: دادگاکانی مادهکانی که سایهتی بۆ مهسیحیهکان وئیزدیهکان و ئاینهکانی تر.

(محاکم المواد الشخصية للمسیحيين والازديين والديانات الاخرى).

کی مافی بهرزکردنی داوای ههیه و چهند جوۆری داوای یاسایی ههیه؟

مافی ههر هاوالاتیهك یاخود دانیشتووویهکی (مقیم) ههریمی کوردستانه که داوا لهم دادگیانه بکات بۆگێرانهوهی مافی له کاتی زهوتکردنی یاخود ههرهشه کردن له مافهکهی له ریگی ئامرازیکی شارستانی که شوینی تۆلهسهندنهوه و به کارهینانی هیزی گرتوتهوه که ریگه چاره یه کلاکردنهوهی کیشهکانی کۆمهنگا سههرتاییهکان بووه و ئەم ئامرازه یاساییه شارستانییهی ئیستاکهش پیی دهوتریت داوا (الدعوی) و به شیوازیکی نوسراو به پیی مهرجه یاساییهکانی مادهی (46) یاسای داد بینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سالی 1969 پیشکەش به دادگا شارستانییهکان دهکریت و ناودهبریت به داوای شارستانی (الدعوی المدنیه)، و یاخود به شیوازیکی نوسراو و زارهکی (شفوی) پیشکەش به دهسهلاتی لیکۆلینهوه دهکریت و ناودهبریت به داوای سزای (الدعوی الجزاییه) به پیی مادهی یهکه م / 1 له یاسای بنهمای دادگای سزای ژماره (23) سالی 1971. نهوهی جیگای گرنگی و بایهخی ئیهمیه که لهم باسه روونی بکهینهوه مافی لایهنهکانی ههریهك لهم دوو جوۆره داوایه له بهرامبهر

دهسه لاتی دادوهری به پیی یاسا کارپیکراوهکان له ههریمی کوردستان و له سهروویانهوه دهستوری کووماری عیراقی فیدرال له سائی 2005 و یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان ژماره (23) سائی 2007 و یاسای دادبینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سائی 1969 و یاسای بنه‌مای دادگای سزای ژماره (23) سائی 1971 که ئاماژه‌یان به مافه جوړاوجۆره‌کانی لایه‌نه‌کانی داوا کردووه و له هه‌مان کاتدا ریکه‌وتنامه و به‌ئیننامه نیوده‌وئته‌تیه‌کانی په‌یوه‌ست به مافه‌کانی مروؤف به سه‌رچاوه‌یه‌کی گرنگ و سه‌ره‌کی ئه‌م مافانه ده‌ژمی‌ردرین وه‌کو جاری گه‌ردوونی مافه‌کانی مروؤف سائی 1948 و په‌یمانامه‌ی نیوده‌وئته‌تی مافه‌ سیاسی و شارستانییه‌کانی سائی 1966 که ده‌وئته‌تی عیراق ئه‌م ریکه‌وتنامه و په‌یماننامانه‌ی په‌سه‌ندکردووه و به‌به‌شیک له یاساکانی عیراق و ههریمی کوردستان هه‌ژمار ده‌کریت و چه‌ندین مافی یاسایی دابین کردووه بو‌هاولاتی و هه‌رلایه‌نیکی داوای شارستانی و سزایی له به‌رامبه‌ر دهسه‌لاتی دادوهری و دادگاگان . جیگای ئاماژه‌پیکردنه شان به شانی یاسا کارپیکراوهکان له ههریمی کوردستان له‌م روانگه‌یه‌وه به پیویست ده‌زانین که به شیوازیکی کورت ئاماژه به گرنگترین مافه سه‌ره‌کییه‌کانی هاولاتی لایه‌نی داوا به‌رامبه‌ر دهسه‌لاتی دادوهری له دوو ته‌وه‌ری سه‌ره‌کی بکه‌ین که بریتیه له :

ته‌وه‌ری یه‌که‌م / مافه‌کانی هاولاتی له داوای شارستانی.

ته‌وه‌ری دووهم / مافه‌کانی تۆمه‌تبار له داوای سزای .

و مه‌به‌ست له‌م دابه‌شکردنه ئه‌وه‌یه که بو‌هه‌ر هاولاتییه‌ک روون بکریتته‌وه که له به‌رده‌م هه‌ر دادگایه‌کی سه‌ر به دهسه‌لاتی دادوهری ئه‌م جوړه مافانه‌ی بو‌چه‌سپاوه به پیی یاسا کارپیکراوهکان له ههریمی کوردستان و به پشت به‌ستن به ریکه‌وتنامه و به‌ئیننامه نیو

دهوئەتیه‌کانی مافەکانی مروۆف و پێویستە دادگاكان و دەسه‌لاتی دادوهری ئەم مافانە دابین بکەن ، ئە هەمان کاتدا ، تۆمەتبار ئە داوای سزای مافی زیاتری بۆ دابین کراوه بە مەستی بە دیهینانی دادگایی کردنیکی دادپەرورانه که گەرە نتییه‌کانی مافی مروۆف تیادا ره‌چاوبکه‌یین بۆیه کاتیك باسی مافەکانی هەر هاو‌لاتیه‌ک یاخود دانیش‌تووێه‌کی (مقیم) لایه‌نی داوایه‌کی شارستانی بەرده‌م دادگاكانی سەر بە دەسه‌لاتی دادوهری ده‌کریت ، ئەوا ئەم جوړه مافانە ئە هەمان کاتدا بۆ لایه‌نه‌کانی داوای سزای دابین کراوه و ئەمەش زیاتر ماف و گەرەنتی زیاتر بۆ تۆمەتبار بەرجه‌سته‌کراوه بە مەبه‌ستی په‌یره‌وکردنی دادگایی کردنی دادپەرورانه‌و مافی به‌رگری کردنی تۆمەتبار به‌رامبه‌ر هەر تاوانیه‌ک ئە ریگای هه‌ژمارکرنی به‌بی‌تاوان (بري ٤) تاكو سه‌ماندنی تاوانه‌که ئە‌سه‌ری به‌ریگای دادگایی کردنیکی دادپەرورانه که ره‌چاوی گره‌نتیه‌کانی مافی مروۆف تیایدا بکریت هه‌روه‌کو باس‌مان کرد و ئەم باره‌یه‌وه گرن‌گترین مافه سه‌ره‌کیه‌کان وا ئە خواره‌وه باسی ده‌که‌یین :

تهوهري يه كه م / مافه كاني هاوولاتي له داواي شارستاني:

به شيويهكي گشتي چهند مافيكي سهرهكي و بنچينهيي بو هر لايه نيكي داواي شارستاني دابن كراوه كه له هه مان كاتدا به كوئنگه يهكي سهرهكي دهسه لاتي دادوهري هه ژمار دهكريت و لايه نه كاني داواي سزاي به سهرين په پيرهو دهكريت، كه نه وانيش بريتين له:

1 - سهر به خويي دهسه لاتي دادوهري (استقلال السلطة القضائية):

هه چهنده سهر به خويي دادگكاني سهر به دهسه لاتي دادوهري له دهسه لاته كاني ديكي دهولت كوئنگه يهكي سهره كييه بو په پيرهو كردني پره نسيبي جيا كردنه وهي دهسه لاته كان (مبدأ فصل السلطات) و پاراستني شكوداري و نازادي دادوه له دهركردني بريار و حكومه كاني دادگا به لام له هه مان كاتدا نهم سهر به خويه گرهنتي په پيرهو كردني پره نسيبي داد په روه ريبه له حوكم و برياره كاني دادگا سه بارهت هاوولاتي به و پييهي كه هيچ دهسه لاتيكي مافي دهستوهردان و زياده روئي نيه له نيش و كاره كاني دادگا و دهسه لاتي دادوهري هه له بهر نهم هوكاره يه كه دهستور و ياساكان گرنگي بهم بابه ته ده دن كاتيكي كه نامازه ده كهن كه (دادوهري سهر به خويه و له ياسا بهم لاوه هيچ دهسه لاتيكي به سهردا نيه) به پيي مادهي (19/يه كه م) دهستوري عيراقى سالي 2005 و مادهي (2) له ياساي دهسه لاتي دادوهري ژماره (23) سالي 2007.

2 - مافي يه كساني له بهردهم ياساو دادگا (حق المساواة امام القانون و القضائية)

له كاتي سهير كردني هه داوايهك له لايه ن دادگايهكي شارستاني يا خود سزاي سهر به دهسه لاتي دادوهري لايه نه كان يه كسان له بهردهم نهم دادگايه و به يه كساني ياساكان

بەسەریان جیبەجی دەکریت بە بی جیاوازی بەهوی رهگهزو نهژاد و رهنگ و ئابین و ریچکه و باوهر و رای سیاسی و باری ئابوری و کومه لایه تی به پیی مادهی (14) نه دهستوری سالی 2005 و به هه مان شیوه نهم مافه دابین کراوه بو هاوالاتی و بیانی له کاتی بینینی داواکهی له بهردهم دادگادا.

3 - مافی دادگهری (القضائی):

نهمه شیان مافیکی گشتیه هاوالاتی و بیانی بوی دابین کراوه که ناکریت لیخوشبون له سهر بکریت و له ناو ناچیت به به کارنه هیانی، و مافیکی چه سپاوه له چوارچیوهی دهستوری کوماری عیراقی فیدرالی سالی 2005 به پیی مادهی (19 /سییه م) و ریکه وتننامه نیوده و له تیه کانی په یوه ست به مافه کانی مروفا به پیی ماده کانی (10 - 8) جاری گهردوونی مافه کانی مروفا سالی 1948 و مادهی (14) به ئیننامهی نیوده و له تی مافه سیاسی و شارستانیه کانی سالی 1966 بو هه موو تاکیک دابین کراوه هاوالاتی یاخود بیانی به و پییهی که مافیکی سروشتیه لکینراوه به که سی یاخود به خودی مروفا و لیی جیا نابیته وه و چه مکی نه مانهش نه وه یه که هه ر که سیک دهستدریژی بکریته سهر مافیکی له مافه کانی بوی هه یه روو له دادگا بکات بو ره تکرده وهی نهم دهستدریژییه و گیرانه وهی مافه کهی له و که سهی که زهوتی کردووه.

4 - دهسه لاتی دادگاگان (ولایة المحاکم):

له گهل سهره لانی چه مکی دهسه لاتی دهوله ت تاکه کان قه دهغه کران له به دهست هیان و گیرانه وهی مافه کانیاں به به کاره یانی تو له سه ندنه وه و به کاره یانی هیزو مافی دادگهری که له سهره وه باسماں کرد بویان دابین کرا له لایه ن دهوله ت به و پییهی

که دادوهری که وته ژیر دسه لاتی دهولت له ریگه ی دادگاکان په پیره و ده کریت نه م راستیه ش وای سه پاند که دادگاکان دسه لاتیان به سهر هه موو که سیکی سروشتی و مه عنه ویدا هه یه، تا ده گاته حکومتیش و تاییه تمه ندن به یه کلاکردنه وهی هه موو کی شه و تاوانه کان (ماده ی پینجه م له یاسا و دسه لاتی دادوهری ژماره 23 سالی 2007) به و واتایه ی که دادگاکان گهرنتی و پاراستنی دادوهری بو ههر که سیکی ده که ن که داوای بکات له دژی ههر که سیکی سروشتی یا خود مه عنه وی گشتی یا خود تاییه ت له وانه حکومتیش چونکه که سیکی مه عنه وی گشتیه ده کریت داوای له سهر بکریت له به رده م دادگاکانی سهر به دسه لاتی دادوهری به پی یاسا و دادپه روهی کی شه و نا کوکیه کان چاره سهر ده کریت.

5 – بی لایه نی دادوهر (حیاد القاضی):

کاتی که لایه نه کانی داوا کی شه و نا کوکیه کانیان ده خه نه به رده م دادگاکانی سهر به دسه لاتی دادوهری ده بی ت به بی لایه نی سهیری نه م کی شه یه بکات و به پی یاسا برپاری یه کلاکردنه وهی نا کوکیه که ده بکات به بی بوونی هیچ به رژه وه ندییه که له ده رکردنی برپارو حوکی دادگا، بو مه به سستی پاراستنی بی لایه ن دادوهر و ره چاوکردنی دادپه روهی برپاری دادگا و مافه کانی لایه نه کانی داوا یاسای دادبینی داوا یاسای دادبینی شارستانی عیراقی ژماره (83) سالی 1969 سیسته می لاچوونی زوره کی (تحنی وجوبی) و لاچوونی ناره زوومه ندانه ی (تنحی جوازی) داهیناوه بو دادوهر به مه به سستی سهیرنه کردنی ههر داوا یه که له کاتی بوونی هوپه کی ده ست نیشان کراو له ماده کانی (91-94) له یاسای ناماژه پیکراو.

نایا لایه نی داوا، بوی ههیه دادوهر روت بکات یان سکالا له دژی تۆمار بکات؟

ههروهها لایه نه کانی داوا بویان ههیه داواي ره تکرده وهی دادوهر بکه ن به پیی مادهی (93) ی ئەم یاسایه یاخود سکالا له سهر دادوهر بهرز بکه نه وه به پیی مادهی (286) ی هه مان یاسا به مه بهستی پاراستنی بی لایه نی دادوهر له کاتی بینینی داواکانی بهردهم نهو دادگایه ی که کاری دادوهری تییدا دهکات.

6 – ئاشکرای دانیشتنه کانی دادگا (علانیة جلسات المحاکم):

به شیوهیه کی گشتی دادبینی دانیشتنه کانی دادگا به ئاشکرا بهرپوه دهچن و لایه نه کانی داوا هاوالاتی و راگه یاندن بویان ههیه له دانیشتنه کان ناماده بن، ته نها له هه ندیک حاله تی دهگه من دانیشتنی نهینی بهرپوه دهچیت به پیی بریاری دادگا بو ره چاوکردنی رهوشت و نیزامی گشتی یان بو ریزگرتن له خیزان به مه رجیک بریاری هوکمدان له دانیشتنیکی ئاشکرا دادا بییت به پیی مادهی (7) له یاسای دهسه لاتی دادوهری ژماره (23 سالی 2007) و مادهی (61/برگه 1) له یاسای دادبینی شارستانی عیراکی ژماره (83) سالی 1969.

7 – دووپله ی دادگه ری (التقاضي علی درجتین) و مافی تانه گرتن له بریار و هوکمه کانی دادگا (حق الطعن فی قرارات و احکام المحاکم):

یه کییک له گه ره نتییه سه ره کیه کانی دادپه ره وری هوکی دادگا کان بریتیه له دووپله ی دادگه ری که یاسای دادبینی شارستانی ژماره (183 سالی 1969) وه کو ریگه یه کی

سه‌ره‌کی دووباره بینینی داوای شارستانی به‌ردهم دادگای به‌رای دایه‌یناوه بو چاککردنی
هه‌ئه‌کانی دادوهرانی پله‌ی یه‌که‌می دادگاکان و پیشکەش کردنی به‌لگه‌و به‌رگری (دفع) نوی
له‌ ریگه‌ی به‌رزکردنه‌وه‌ی داوای تیه‌ه‌لچوونه‌وه‌ له‌ به‌ردهم دادگای تیه‌ه‌لچوونه‌وه‌ی ناوچه‌ی
ده‌رچوونی حوکی دادگای به‌رای و ئەم جوړه داوایه تاکه ریگه‌ی دووپله‌ی دادگه‌رییه له
پیش دادگا شارستانی‌ه‌کانی عیراق و هه‌ریمی کوردستان به‌و پییه‌ی که دادگای
تیه‌ه‌لچوونه‌وه‌ سهر له‌نوی دادبینی و دانیشتنی دادگا دووباره ده‌کاته‌وه‌ تاکو بریاری
کو‌تایی ده‌رده‌کات یاخود به‌ په‌سه‌ندکردنی حوکی دادگایی به‌رای یاخود هه‌موارکردنی و
یان هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌ی ئەم حوکه‌ و ده‌رکردنی حوکی نوی که ئەمیش به‌ هه‌مان شیوه
شایه‌نی تانه‌گرتنه.

نایا هاوولاتی و داواکار ده‌توانن ناره‌زایه‌تی له حوکی دادگا ده‌ری‌پرن؟

چونکه حوکه‌کانی دادگا له مروّف ده‌رده‌چیت و مروّفیش هه‌رچه‌نده دادپه‌روه‌رو زانا بیت
به‌لام ئەو بریاری که ده‌ری ده‌کات شایه‌نی هه‌ئه‌و ناراستیه که ده‌بیته‌وه‌ی
دوو‌رکه‌وتنه‌وه‌ی له ریگه‌ی راستی و دادپه‌روه‌ری بو‌یه یاسای دادبینی شارستانی چه‌ند
ئامرازیکی یاسای دایه‌یناوه بو دووباره سه‌یرکردنی ئەو حوکمانه‌ی که هه‌ئه‌و نادرستی له
خو‌ده‌گریت به‌ پیی ئەم ئامرازانه لایه‌نه‌کانی داوا-به‌ تاییه‌تی لایه‌نی حوکم له‌سهر
دراو- ده‌توانن داوای دووباره سه‌یرکردنی ئەم حوکمانه بکه‌نه‌وه که ده‌رچووه له‌ دژیان به
مه‌به‌ستی هه‌لوه‌شان‌دنه‌وه‌و هه‌موارکردن و ئەم ئامرازه یاساییه‌ش پیی ده‌وتریت تانه‌گرتن

(الگهڻ) که چند ریگه یه کی یاسای تانه هه یه یاسای دادبینی شارستانی له مادهی (168) دهستنیشان کردوون نه وانیش بریتین له:

- 1 - ناپازی له بریاری پاشمله (الاعتراض علی الحكم الغیابی)
- 2 - تیئه لچوونه وه (الاستئناف)
- 3 - دووباره دادگاییکردنه وه (اعادة المحاكمة)
- 4 - پیداچوونه وه (التمییز)
- 5 - راستکردنی بریاری پیداچوونه وه (تصحیح القرار التمییزی)
- 6 - نارهزایی که سی دیکه (اعتراض الغیر)

به پیی مادهی (30) یاسای داواکاری گشتی ژماره (159/سالی 1979) ریگه یه کی دیکه ی تانه گرتن له حوکه کانی دادگا شارستانی هکان زیاد کراوه که ناو دهبردیت تانه گرتن له بهرژه وهندی یاسا (الطعن لمصلحة القانون).

- 7 - هاریکاری دادوهی (المعونة القضائية) و گواستنوهی داوا (نقل الدعوی)

نایا دادگا به خوراییه و هاوولاتی هیج بره پاره یه ک بو داوا ده دات؟

پره نسپی یه کسانی له بهردهم دادگا نه نجامیکی گرنگ دینیته کایه وه که بریتیه له به خورایی دادگا به و واتایه ی که نابیت لایه نه کانی داوا کریی ماندووبونی دادوهر ببه خشن به لکو دهولت نه م نه رکه دهگریته نه ستو له ریگه ی به خشینی موجهی

دادوهران و کارمه‌ندانى دادگا له خه‌زینه‌ی ده‌ولت نهمه له لایه‌ک، له لایه‌کی
دیکه‌شوه به‌خو‌رایى دادگا نه‌و واتایه ناگه‌یه‌نیت که لایه‌نه‌کانى داوا هیج بره
پاره‌یه‌ک نه‌به‌خشن له کاتى سه‌ردانى‌کردنى دادگاگان، به‌لکو لایه‌نى داواکار
پابه‌نده به به‌خشینى بریک پاره له‌کاتى تو‌مارکردنى داوا شارستانیه‌کان
یاخود تانه‌گرتن له حوکمى دادگاگان که‌ناو ده‌بردیت به میراندنى داوا
(رسوم الدعوى) و نهم بره پاره‌یه وهرده‌گیریت بو مه‌به‌ستى که‌مکردنه‌وه‌ی
داواى بى‌بنهما (الدعوى الكيدية).

هه‌روه‌ها په‌یوه‌ست بوونى داواکار بو به‌دواداچوونى داواکه‌ی له‌به‌رده‌م دادگا‌و بو
مه‌به‌ستى پاراستنى یه‌کسان بوونى هاوولاتیانى که‌م ده‌رامه‌ت و هه‌ژار له‌گه‌ل
که‌سانى به‌توانا له‌رووى داراییه‌وه، یاسا ریگه‌چاره‌ی هاریکاری دادوهرى دابین
کردووه به‌و پییه‌ی هاوولاتی هه‌ژارو که‌م ده‌رامه‌ت بتوانن داوا له‌به‌رده‌م دادگاگان
تو‌مار بکه‌ن و که‌م ده‌رامه‌تیا‌ن نه‌بیته هۆکاری تو‌مارنه‌کردنى داوا نه‌مه‌ش له‌ریگه‌ی
هاریکاری کردنى دادگا بو‌یا‌ن به به‌خشینیا‌ن له میرانه‌ی داوا به‌شیوه‌یه‌کی کاتى،
کاتی‌ک داواى نهم جو‌ره هاریکارییه له دادگا ده‌کریت و هه‌روه‌ها یاسای دادبىنى
شارستانى ریگه‌ی گواستنه‌وه‌ی داوا له دادگایه‌ک بو دادگایه‌کی دیکه داوه به برپارى
دادگای پیداجوونه‌وه نه‌گه‌ر نه‌توانرا دادگا پیک به‌ینریت له‌به‌ر هۆکاری یاسایى
یاخود بى‌بىنى داوا بیته هۆکاری تیکچوونى ناسایشى یاخود هه‌ر هۆکاریکی دیکه
که دادگای پیداجوونه‌وه به گونجاوى بزانیته به پى‌ماده (97) له یاسای دادبىنى
شارستانى ژماره (83) سالى 1969.

تهوهري دووهم / مافه‌كاني تۆمه‌تبار له داواي سزايي

له داواي سزاييدا، تۆمه‌تبار و لايه‌نه‌كاني داوا چ مافيكيان هه‌يه؟

به شيوه‌ي گشتي ئه‌و مافه سه‌ره‌كيانه‌ي كه باس كران له داواي شارستاني سه‌بارته به سه‌ربه‌خويي ده‌سه‌لا تي دادوهري و بي لايه‌ني دادوهرو مافي يه‌كسان بوون له‌به‌ردهم ياساو دادگا... هتد، بو لايه‌نه‌كاني داواي سزايي - به هه‌مان شيوه‌ي داواي شارستاني - داين كراوهو دادگا په‌يوه‌سته به په‌يرهو كردني سه‌رجه‌م ئه‌و مافانه بو گشت لايه‌نه‌كان، و له هه‌مان كاتدا به‌و پييه‌ي كه تۆمه‌تبار لايه‌ني گرنگ و سه‌ره‌كي داواي سزاييه، بويه ياساكان هه‌ول ده‌دهن ئه‌و په‌ري گه‌ره‌نتيه‌كاني داين كردني دادگايي كردنيكي داد په‌روه‌رانه‌ي بو په‌يرهو بکه‌ن، به پييه‌ ده‌قه ده‌ستوري و به‌ئيننامه نيوده‌وه‌له‌تیه‌كان چهند مافيكي ده‌ستوري و ياسايي بو تۆمه‌تبار به‌رجه‌سته‌كراوه كه بریتين له‌مانه‌ي خواره‌وه:

1 - پره‌نسيپي (بنه‌ماي) ياسابووني تاوان و سزا) مبدا قانونية الجریمه‌و العقاب)

به پييه ئه‌م بنه‌مايه هيج ره‌فتاريك به تاوان هه‌ژمار ناکريت و هيج سزايه‌ك به‌سه‌ري ناسه پيئريت ته‌نها به بووني ده‌قيكي ياسايي كه دان به تاواني ئه‌م ره‌فتاره بنيت و سزايه‌كەشي بو دا بنيت به‌ر له ئه‌ نجامداني ئه‌م ره‌فتاره و ئه‌م بنه‌مايه له زۆربه‌ي ده‌ستور و ياسا سزاييه‌كان باس كراوهو به شه‌رعيه‌تي تاوان و سزاش ناسراوه كه به بنه‌ماي نه‌بووني سزاو تاوان به بي دهق (لاجریمه‌ و لا عقوبة الا بنص) باسي

دهكریت و ههر به گویرهی ئەم بنه‌مايه سزا ته‌نها له‌سه‌ر ئەو ره‌فتاره ده‌سه‌پینریت كه ياسا به تاوانی داده‌نیٔ له‌كاتی ئە‌نجامدانی و ناكریٔ سزایه‌کی توندتر ب‌سه‌پینریت له‌سزای كارپێكراو له‌كاتی ئە‌نجامدانی تاوان به‌پیی مادی (19/دووهم) له‌ده‌ستوری عێراقی.

2 - مافی به‌رگری كردنی تۆمه‌تبار مافیکی پیروژ و پارێزراوه

له‌سه‌رجه‌م قۆناغه‌کانی لیکۆئینه‌وه‌و دادگایی كردن به‌پیی مادی (19/سییه‌م) له‌ده‌ستوری عێراقی و ههر به‌و هۆیه‌وه تۆمه‌تبار سویند نادریت له‌سه‌ر راستی و دروستی گۆفتاره‌که‌ی و زۆری لێناکریت بو‌وه‌لامدانه‌وه‌ی پرسپاری ئاراسته‌کراوی به‌لکو مافی بێده‌نگ بوونی هه‌یه‌ له‌وه‌لامدانه‌وه‌ی ههر پرسپاریك كه‌ ده‌سه‌لاتی لیکۆئینه‌وه‌ ئاراسته‌ی ده‌کات به‌پیی مادی (126) له‌ياسای بنه‌مای دادگای سزای.

3 - مافی بی‌تاوانی تۆمه‌تبار تاكو سه‌ماندنی تاوانه‌که‌ی له‌ریگای

دادگایی کردنیکی ياسایی دادپه‌روه‌رانه (المتهم بريء حتى تثبت ادانته في محاكمة قانونية عادلة) و نابیت تۆمه‌تبار له‌سه‌ر هه‌مان تاوان دووباره دادگایی بکریته‌وه‌ ئە‌گه‌ر برپاری کۆتایی به‌تاوانبارکردنی یاخود بی‌تاوانی بو‌وه‌رکراوو و پله‌ی بنه‌ری (الدرجة القطعية) وه‌رگرتبوو پالپشت به‌مادی (300) له‌ياسای بنه‌مای دادگای سزای.

4 - پهیره و نه کردنی یاسای سزای به سه رابردوو ته نها نه گهر له
به رژه و هندی تومه تباردا بیت (لایسری القانون الجنائي باثر رجعي الا اذا
كان اصلح للمتهم).

له کاتی ده کردنی هر یاسایه کی سزای ته نها له سه ر نه و رهفتاران ه جیبه جی ده بیت که
پاش ده کردنی نه م یاسایه روویانداوهو به پیی دهقی نه م یاسایه سزا دهرین، ته نها
نه گهر یاساکه له به رژه و هندی تومه تبار بیت نه و له سه ر رهفتاری رابردووش جیبه جی
ده کریت به مهرجیک پیش نه وهی بریاری دادگا پلهی کوتایی وهر گرتبیت، خو نه گهر یاسا
تازه که نه و رهفتاری که تومه تباری له سه ر حوکم دراوه سزای له سه ر لایبات یا خود سزاکه
سووکتز بکات نه و له هر چه نده بریاری دادگا پلهی کوتایشی وهر گرتبیت، یاسای تازه که له
به رژه و هندی تومه تباردایه پهیره و ده کریت له سه ر داواکاری حوکم دراو یا خود داواکاری
گشتی پاپشت به مادهی (2) له یاسای سزای عیراقی ژماره (111) سالی 1969.

5 - سزا ته نها به سه ر نه و که سه ده سه پینریت که به بریاری دادگا
تاوانبار کرابیت به بی نه وهی هیچ کاریگه ری به سه ر که سانی دیکه هه بیت (مبدأ
شخصية العقوبة) هه رچه نده له تاوانبار نزیک بن و په یوهندی خزمایه تی و
هاورپیه تی یا خود دوستایه تیان له گه لی به هیز بیت نه گهر هاوبه ش نه بن له
تاوانه که، (مادهی 19/هه شتم) ده ستوری عیراق.

6 - ده ستگیرنه کردنی هیچ که سیک ته نها به بریاری دادوهر نه بیت و له
ماوهی بیست و چوار کاتر میز لپی رسینه وهی له گه ل بکریت و بریاری گرتنیشی ته نها
دادوهر ده ری ده کات و له شوینیکی گونجاو جیبه جی ده کریت له رووی چاودیری

تەندروستی و کۆمەلایەتی کە لە ژێر سەرپەرشتی دەسه‌لاتی دەولەت بێت (مادە 19/بەرگە 12) لە دەستوری عێراق سالی 2005.

7 - دادگا پارێزەر بۆ بەرگری کردن له تۆمەتبار دابین دەکات

تاوان و کەتن لە کاتی نەبوونی پارێزەری بەرگریکار بۆی لە سەر خەرجی دەولەت بە پێی مادە (19/بەرگە 11) لە دەستوری عێراقی سالی 2005 و مادە 144 لە یاسای بنەمای دادگای سزای هەموارکراو بە پێی یاسای ژمارە (22) سالی 2003 کە لە پەرلەمانی کوردستان دەرکراوە.

8 - پشکنینی هیچ کەسیک ناکرێت و چوونە ژوورەووەو پشکنینی مال

و شوینی حەوانەووی یاخود هەر شوینیک لە ئەستۆی بێت ناکرێت ، تەنها بە بریارێکی دادوەری نەبێت بە پێی مادە (17/دووهم) لە دەستوری عێراق و مادە (72) یاسای بنەمای دادگای سزای.

9 - ریگە نادریت بە بەکار هێنانی هەر شیوازیکی

ئەشکە نەجەدانی دەروونی و جەستەیی و مامەلەکردنی نامرۆقانه

لەگەڵ تۆمەتبار، و گۆی نادریت بە هیچ دانپێدانانیک کە وەرگیرابی بە زۆرو هەرەشه و ئەشکە نەجەدان و زیان لیکراو بۆی هەیه داوای قەرەبووی زیانی مادی و مەعنەوی بکات کە بەری کەوتووە بە پێی یاسا و پائێشت بە مادە (27/ج) لە دەستوری عێراق سالی 2005، ئەمە جگە لەووی کە ئەشکە نەجەدان (التعذیب) تاوانە بە پێی مادە (333) یاسای سزای عێراقی ژمارە (111) سالی 1969 و ریکاری یاسایی لەدژی ئە نجامدەری ئەم تاوانە وەرده‌گیریت لە کاتی بەرزکردنەووی

سکالا له لایهن خودی تاوان لیکراو یاخود داوکاری گشتی و بو پاراستنی کهرامه تی
تومه تبار و مامه له کردنی مرقانه یی یاسا ریگهی نه داوه به ناماده کردنی تومه تبار
له کاتی دادگایی کردنی به شیوازی به ستنه وهو کوتکردن و که له بچه کردن به لکو
دهبیت تومه تبار به بی ره چاوکردنی نه شیوازانه له دادگان ناماده بگریته و
پیویسته دادگا ریکاری پیویست بگریته بهر بو پاراستنی ناسایشی هوئی دادگا به
پی مادهی (156) له یاسای بنه مای دادگای سزای عیراقی ژماره (23) سالی
1971.

10 - **بوونی بواری یاسایی بو دهسته بهر کردنی تومه تبار له ریگای
دهسته بهری که سیی (کفالة شخصیة) یاخود دارایی (کفالة مالیه)**
له قوناعی لیکولینه وهو دادگایی کردن ته نها لهو تاوانانه نه بیت که سزاکهی له
سیداره دانه (اعدام) که لهو حاله ته دا ده بیت تومه تبار بگریته (توقیف) تاکو
برپاری یه کلا کردنه وهی چاره نووسی دهرده کردنی به پیی مادهی (109 / ج) له یاسای
بنه مای دادگای سزای عیراقی.

11 - **مافی تانه گرتنی تومه تبار و بریکاره کهی له برپارو
حوکه ماکانی دادگا سزاییه کان به پیی ریگا یاساییه کانی تانه گرتن که
یاسای بنه مای دادگای سزای ژماره (23) سالی 1971 دهستنی شانی کردوون و
بریتین له:**

(ناره زایی له برپاری پاشمله ، پیدا چوونه وه ، راستکردنه وهی برپاری پیدا چوونه وه ،
دوو باره دادگایی کردنه وه) سهره پای پهیره و کردنی پیدا چوونه وهی

به زۆری (تمییز و جوبی) له و حوکمانه‌ی که به له سیداره‌دان یا خود به ندکردنی هه‌تاهه‌تایی دهرده‌چن که دادگای تاوان راسته‌وخۆ دۆسیه‌ی داوا ره‌وانه‌ی دادگای پید‌ا‌چوونه‌وه ده‌کات بۆ وردبینی کردنی برپاری دادگا به پپی ماده‌ی (254) له یاسای بنه‌مای دادگای سزای.

12 - ئاماده‌بوونی تۆمه‌تبار و بریکاره‌که‌ی له سه‌رجه‌م قۆناغه‌کانی لیکۆلینه‌وه‌و دادگایی کردن و گفتوگۆکردنی به‌لگه‌و شاهد و به‌لگه‌نامه و ریکاره‌کانی دادگا و پیشکه‌شکردنی سه‌رنج و تیبینیان بۆ پاراستنی مافی به‌رگری کردن و بۆ ئه‌م مه‌به‌سته به‌لگه‌و شاهی‌دی به‌رگری تۆمه‌تباری له هه‌موو قۆناغه‌کانی لیکۆلینه‌وه‌و دادگایی کردن جیگه‌ی قبول کردنی دادگایه‌و ده‌بیت برپاری پیوست له باره‌یاندا ده‌ربکریت.

له‌کو‌تاییدا روون کردنه‌وه‌و باس کردنی سه‌رجه‌م مافه‌کانی لایه‌نه‌کانی داوای شارستانی و سزای بیگومان پیوستی به تویژینه‌وه‌و باسکردنی زیاتر هه‌یه. له‌م باب‌ه‌ته‌ی که پیشکه‌شمان کردووه به‌لام ئه‌وه‌ی جیگای گرتگی و بایه‌خی ئیمه‌یه که به پیوستی ده‌زانین که هاوولاتی هه‌ریمی کوردستان ئاشنا بکه‌ین به‌و مافانه‌ی که هه‌یانه به‌رامبه‌ر به‌ دادگا‌کان و ده‌سه‌لاتی دادوهری و ئه‌م دادگایانه پابه‌ندن به‌ دابین کردنی سه‌رجه‌م ئه‌و مافانه بۆ هاوولاتیان و ته‌نانه‌ت دانیش‌توانی هه‌ریمی کوردستان له کاتی دادگایی کردنیان له هه‌ر داوایه‌کی شارستانی یا خود سزای به پپی ده‌ستور و یاسا کارپیکراوه‌کان له هه‌ریمی کوردستان به پشت به‌ستن به به‌ئیننامه‌و ریکه‌وتننامه

نیۆدهولته تیهکانی مافهکانی مرووق و هیوادارین بییته مایه‌ی رۆشنایی هاوولاتیان
به‌رامبه‌ر مافه‌کانیان و سوود وه‌رگرتنیان له‌م مافانه‌ له‌ کاتی سه‌ردانی کردنی
دادگا‌کانی هه‌ریمی کوردستان.